

Kopogtat a fátum

Megúsztam a választásokat! Éppen Dosztojevszkij *Feljegyzések az egérlyukból* című regényét olvastam, s annál a résznél tartottam, amelyben a főhős azon elmélkedik, hogy a tyúkólat palotának kiáltanák ki, amikor csengettek, illetve kopogtattak az ajtómon. Ki az, kérdeztem bosszankodva. Kiderült, hogy a kormánypárt képviselői keresnek. Barátaimtól hallottam, hogy a támogató aláírásokért öngyújtót, golyóstollat és vitaminokat osztogatnak, cserébe meg kell hallgatnom az arról szóló felvilágosítást, hogy a tyúkól nem tyúkól, hanem palota, ezért úgy döntöttem, hogy nem nyitok ajtót. Maradtam Dosztojevszkijnél, és olvastam tovább. Egy ideig még toporogtak az ajtó előtt, aztán távoztak. Dosztojevszkijnek köszönve ettől a naptól kezdve a kormánypárt levette rólam a kezét.

A választás napján nem telefonáltak, hogy mozgolódjak, szavazzak a szép új jövőre. Szerencsémre az ellenzéki pártok, de még a harcias szellemű szélsőjobbosok is elkerültek, őket nyilván taszította, hogy az ajtó névtábláján magyarul van feltüntetve a nevem. Igaz viszont, hogy a bejárati névtáblán szerbül írták ki, mégpedig cirill betűkkel, amit kifogásoltam a házitanács elnökénél, mondván, hogy néha külföldi látogatók is felcsengetnek, és ők nem tudják olvasni a cirill betűs írásmódot. A házitanács elnöke nem értette, miről van szó, magyarázkodni kezdett. Ne gondoljam, hogy ő nacionalista, erről szó sincs, csak arról van szó, hogy sokkal szebbek a cirill, mint a latin betűk, tehát esztétikai okok miatt választotta a cirill betűket. Abszolúte elcsúfítaná a látványt, ha a cirill betűs nevek mellett hirtelen feltűnne egy latin betűkkel írt név. Meg aztán az egész táblát le kellene szerelni, sóhajtozott.

Az ízlésről felesleges vitatkozni, gondoltam, és ráhagytam, ám lehet, hogy ennek is volt némi haszna, mert ez a VMSZ aktivistáit riasztotta el. Igaz, ez csak a múlt időre érvényes, mert amióta a VMSZ testvéri szövetséget kötött a Szerb Haladó Párttal, hirtelen felébredt a cirill írásmód iránti tisztelet. Ebben biztos vagyok, mert a piacra menet az egyik kék mellényes kormánypárti aktivista az utcán olyan röplapot nyomott a kezembe, amelynek közepén Pásztor István a VMSZ elnöke látható, de ez nem minden. Balján Orbán Viktor, a Fidesz elnöke, jobbán pedig Aleksandar Vučić, a Szerb Haladó Párt elnöke volt látható. Megilletődve méregettem a röplapot, igaz, én jobban örültem volna, ha jobbán Ady Endre fotóját látom, balra pedig József Attiláét. Vagy ha a pártban nem kedvelik a költészetet, akkor esetleg szóba jöhetne Széchenyi meg Kossuth. Aztán letettem a balga gondolatokról, az elavult nemzeti érzésről, hiszen új szelek fújnak a vajdasági rónán, és ez a röplap sokkal pontosabban kifejezi helyzetünket, mint Ady Endre vagy József Attila fotója.

Szó, ami szó, az idei választásokon békén hagytak a pártok, én pedig arra gondoltam, hogy mindezt Dosztojevszkijnek köszönhetem. Talán neki köszönhetem azt is, hogy sztoikusán figyeltem a rendkívül durva választási

kampányt Szerbiában és Magyarországon is. Ugyanis mindkét országban egy napon választottak. Így hát kiderült, hogy nem könnyű a kettős állampolgárnak, mert egyszerre két súly nyomja a vállát. Mindkét országban a kormánypártok nyertek, ki tudja már hányadszor. Ez sem lepett meg, hiszen nagyon sok hasonlóság akad a két ország kormánypártja között. Summázásként nagy megértéssel olvastam Teofil Pančić kommentárját a *Vreme* című független hetilapban. Pančićot akár a szerb Eörsi Istvánnak is nevezném, ugyanolyan éles a tolla és szókimondó a természete. Kommentárját azzal fejezte be, hogy előretört a főleg fiatalokból álló szélsőjobb. Fiatalok, van rá idejük, ki tudja, egyszer majd Vučićot is lehengerlik. Úgy látszik, körünkben csak jobbra van kivezető út, mi pedig, elavult veterán demokraták, lássuk be, hogy illúzióknak bizonyult a reményünk, hogy Szerbiának komoly demokratikus teljesítőképessége van.

Végignéztam a győztes pártvezérek diadalmas szónoklatait és a vesztesek sirámaikat. Egyik ebben, a másik abban kereste a veszteség magyarázatát, lejtett a pálya, sok volt a választási csalás, sorolhatnám a végtelenségig. Csakhogy azt nem mondják ki, hogy mit akar a nép. Milyen a „népi közhangulat”? Igaz, egyetlen párt sem teheti meg, hogy elismerje, miért szavaz a nép a tekintélyelvű pártokra. Nehéz elismerni azt, amit Széchenyi már réges-régen, 1832-ben megállapított. „Népek kormányaikkal való diszharmóniáját harmóniába hozni mindig nehéz, még akkor is, ha a vezetők és a vezetettek – amennyire lehet – világosan látnak. Ha azonban a népek rövidlátással vannak megverve, a hatalmon lévők pedig egyenesen vakok, akkor a harmónia megteremtése némiképp bizony meghaladja az emberi erőt, s ilyenkor dönt a véletlen, a világszellem, a magasabb fény, a fátum, az Isten.” Miért ne lenne egy-egy nép évtizedeken át rövidlátó? Vagy éppen előrelátó? Nem vagyok döntőbíró, de ha lehet előrelátó, akkor lehet rövidlátó is. A történelem példát szolgáltat mindkettőre. Miért ne döntene a fátum? Jól emlékszem azokra a napokra, amikor Szerbiában a nép nagy többsége diadalmasan ünnepelte Slobodan Miloševićet, aki a választásokat 90 százalékos fölényrel nyerte meg. Miért szavazott Magyarország a tízes évek elején úgy, ahogyan szavazott? Miért szavazott a harmincas években úgy, ahogyan szavazott? Bizony érdemes lenne ebben a kérdésben Romsics Ignáchoz vagy Gyurgyák Jánoshoz tanácsért fordulni. Most Németország úgy szavazott, ahogyan szavazott, Magyarország vagy Szerbia népének nagy többsége pedig nagyon másként. Melyik nép volt a bölcsőbb, az előrelátóbb, a német vagy a szerb, illetve a magyar? Melyik nép volt a rövidlátó, és melyik az előrelátó? Azt ebben a felgyorsult időben rövidesen eldönti az élet. Ha rosszul döntöttünk, nem érdemes balsorsunkra panaszkodni. Eső után köpenyeg. Ezt a magyarok megtanulták Trianon után, de 1945 után is, a szerbek pedig Milošević után.

Mindezek után semmi kedvem ítélkezni a győztes vagy a vesztes pártvezérek felett, engem sokkal inkább bosszantanak a kezüket mosó értelmiségiek. Szapulják a győzteseket és a veszteseket, elfogadható érvekkel magabiztosan ítélkeznek a pártok felett, de önvizsgálatra nem hajlandók. A kapitalista rendszerben pártok nélkül nincs politikai pluralizmus, de ne

becsüljük túl őket. A pártok olyanok, mint a szeizmográfok: jelzik a társadalomban uralkodó vagy vesztes eszmék nyerési vagy vesztes állapotát. Minden nép szabadon választ magának győztes vagy vesztes vezéreszmét. A pártpolitikusok pedig egyszerre a tömeg kisistenei és bábjai. Szolgálják és zsarolják a népet. Formálják az uralkodó eszméket, és kiszolgálják őket.

Megkockáztatom az állítást, hogy az uralkodó eszmék ügyében az értelmiségiek is illetékesek és felelősek. Nem a népet vezető politikusokra utalok, erre a szerepre, mint Bibó István megjegyezte, mindig akad vállalkozó, hanem az élet élésére példát és mintát adó, az emberi helyzetekben való erkölcsi viselkedésre, az emberi szükségletek mélyítésére, finomítására és gazdagítására mintákat, példákat mutató, azaz a kultúrát csináló elitre, amelyik (hogy Bibó gondolatmeneténél maradjak) megvárja, hogy az erőszak vagy az események félreállítsák, aztán duzzog, szabotál s teljesítetlen igényein rágódik. Nem vitatom, hogy a többpártrendszerben az értelmiségiek, a művészek, az írók szerepe sokkal bonyolultabb, mint az egypártrendszerben. A diktatúrában fontosnak érezték magukat, a demokráciában pedig feleslegesnek, vagyis bevették az uralkodó osztály maszlagját. Nem hisznek többé abban, hogy a művészet és az irodalom szolgálja az emberi szükségletek mélyítését, finomítását és gazdagítását, kétségessé vált, hogy a kultúrának bármi szerepe lenne az emberi sorsok formálásában. A kulturális nihilizmus mellett persze szembeűnő a sértődött kulturális parazitizmus is. Meg aztán van egy hagyományos óvakodás is. A legjobb hallgatni! Néha viszont pusztágyávaságról van szó, s igazat adok Camus-nek, aki szerint mi is felelősek vagyunk, és ne felejtjük el, hogy ha egyszer a kritikus értelem kihuny, akkor a diktatúrák éjszakája köszönt ránk. Az uralkodó osztály mindig is kedvelte a semlegeseket, akiket Dante a pokol előszobájában helyezett el, de a regnáló hatalmak jutalmazták. Nekem úgy tűnik, hogy ezekben a baljós időkben egyre népesebb a pokol előszobája, amelyet Dante előrelátóan élénk tárt. *„Ilyen szomorú sorsuk / azon lelkeknek van, kik életükben / nem csináltak se aljasat, se jót. / Elvegyülnek a hitvány angyalok / közé, kik nem lázadtak Isten ellen, / de önző módon melléje sem álltak. / Az ég nem tűri meg csúfságukat; / a Pokol se, nehogy a gonoszak / hozzájuk képest hősnek tűnjenek.”* (Nádasdy Ádám fordítása.)

Folytatnám Camus-vel, aki nem rejtette véka alá, hogy az értelmiségi veszélyes állat, aki kész az árulásra. Walter Laqueur német származású amerikai történész 1965 és 1994 között az *Institute of Contemporary History* és a *Wiener Library* igazgatója volt, majd a *Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központjának* elnöke. Az intézetet sokan centrista agytrösztnek nevezik. Laqueur *Putyinizmus* című magyarul is megjelent könyvében azt írja, hogy Putyin kezdeményezésére minden állami szolgálatban levő kormányzónak és magas beosztású politikusnak három könyvet küldtek olvasásra, köztük az egyik Bergyajev *Az igazságtalanság filozófiája* című könyve volt. Nem tudom, megbízható adatról van-e szó, mégis elővettem Bergyajev 1990-ben megjelent könyvének szerb nyelvű kiadását. A könyvet olvasva rá kellett döbbernem, hogy Bergyajev előlegezi azt az európai vitát, amelynek napjainkban tanúja vagyok. A szocializmus elkeseredett ellensége a libe-

ralizmussal szemben elnézőbb, és inkább annak hanyatlásáról beszél, de nem titkolja a demokrácia alkonyát sem. Nagy elokvenciával vázolja fel a jövő reménységét, a hierarchikus társadalom vízióját, amelyben visszatér a keresztény vallás értékrendje és a rá alapozó vezér tekintélye. Mindezt 1922-ben jelezte előre. Kereszténynek vallja magát, és éppen ezért megdöbbenve olvastam a háborúról szóló eszmefuttatását. A háború, írja Bergyajev, a harc egyik legnemesebb formája, amelyben az erősek legyőzik a gyengébbeket, impériumokat teremt, egyszerre nemes és gonosz démoni erő. Bűn és megtisztulás! Eszmefuttatása a háború apológiája. Leteszem a könyvet, és a romba döntött ukrajnai városokra gondolok. A háború nemes forma, írta Bergyajev. Moszkva céljai nemesek, visszhangozta Putyin. A bűnről tudomásom van, de a megtisztulásra mindhiába várom.

